

Ivános Illés

Elindultam szép Erdélyből*

– Na, mit mondtam neked, ugye, hogy magyar neve volt azelőtt? Emlékszel? Ez volt a Savoyai Jenő herceg utca. Ez itt a kereszteződésnél pedig a Lanovics utca. De csak volt. Hiába, csak műveltebb emberek voltak a múlt rendszerben a városi vezetők. Tiszteletben tartották a magyarok érzelmeit is: magyar feliratok, utcanévek, színház. Piarista gimnázium és öt újság hirdette a magyar nyelv létezését, pedig akkor nem voltunk „testvérek”. Szegény Müller Kálmán és társai, nem ilyenek képzelték a jövőt...

– Erről jut eszembe egy jópofa vicc, amelyet a szabadkai magyaroktól hallottam, akik itt jártak csencselni. Azt kérdezték egy magyar diplomatától egy nemzetközi hangversenyen, miért nem haragszanak a magyarok a törökökre. Elfelejtették, hogy másfél századon keresztül uralkodtak Magyarországon? Mire a diplomata azt felelte: az igaz, de azok nem ünnepelték a magyarokkal a mohácsi vétsz... Jó, mi? Érted, mire megy?

– Értem. Viszont azt is látom, hogy te sok mindennel nem vagy kibékülve. Miért?

– Mert minden akció ellenakciót szül. Minél jobban kisemmiznek egy nemzetiséget, annál nagyobb az ellenállás. Jugóban miért nem morognak a magyarok? Mert nemcsak szavakban, a valóságban is egyenjogúak a szerbekkel és a többivel. [A könyv ebben az esetben az 1989-es helyzetképet vázolja! A szerző.] Saját szememmel láttam egy odavalósi magyarnál egy hivatalos kétnyelvű idézést. Ha én magyar zenét akarok hallani, az újvidéki rádióban keresem, nem a magyarországiában, amelyből mintha kiűzték volna azt.

– Az újvidéki vérengzést miért nem említed, a kivégzett negyvenezer magyar esetét? Nem vagy te egy kicsit elfogult, nacionalista érzelmű ember?

– Apai ágról franciák voltak az őseim, Thiriék. Talán ezért lázadok a köntörfalazás ellen... Most az hírlik, hogy Újszentesen is, Dobai Pista falujában – tudod, a futballistáiban – megszüntetik a magyar nyelvű tanítást. Ők úgy mondják, hogy a „s-a autodesfiintat”. Vagyis: önként szüntette be a működését.

– Kik azok az „ők”?

– A volt vasgárdisták, akikből kommunisták lettek.

– Lehet, hogy volt vasgárdisták is kerültek vezető pozíciókba, de országaink vezetői nem szélkakasok, olyanok, akik messzebbre látnak. Az igazi szocializmus az, amit Thomas Morus hirdetett az *Utópia* című írásában – a népek közötti egyenjogúság...

– Ezt én nagyon jól tudom, de sajnos kevés az igazi szocialista felfogású ember. Itt egy az elmélet, és más a gyakorlat, barátom.

– Nézőpont kérdése. Nagykárolyban járva az ottani románok arról panaszkodtak, hogy a magyar nemzetiségi eladók játsszák a süketet, ha románul szólnak hozzájuk a vevők. Nagyszébenben pedig a szászokról hallottam ilyen panaszt.

* Regényrészlet, 1992

– Az csak ürügy a nacionalizmus uszítására. De várj csak! Jártál Szebenben is? Na látod, egy ottani esettel is tudom bizonyítani, hogy különös bánásmódban részesítik mindazt, ami a magyar kultúrával függ össze. Anyám húga annak idején Szebenbe ment férjhez. Évtizedeken át a Petőfi utcában laktak, most is ott lakik a család, de az utcát már strada Tipografilornak nevezik. Egyszer, rokon látogatáskor, azt kérdeztem az egyik sógoromtól, aki neves román tanár ott, miért másították meg az utca nevét? Ő azt felelte: „Miért ne? Mi köze van Petőfinek Szebenhez?” Én meg elszavaltam neki: „Négy napja dörgött az ágyú Vízakna és Déva közt...” És románul is megmondtam, miről szól a vers, majd a volt Petőfi utcával párhuzamban lévő Schiller utcát hoztam példának.

– Ez még nem bizonyítja, hogy a magyarok harcoltak ott is 1849-ben.

1973-ban megjelent az első román nyelvű szépirodalmi antológia 2100 példányban, *Muguri (Rügyek)* címen, amely magában foglalja a magyarországi román írók, költők, publicisták sikerültebb alkotásait. A terjedelmes könyv tartalmának egyharmada az én írásaimból áll. Olyan versek és elbeszélések, amelyek a Foia noastra és a Calendarul Nostruban jelentek meg húsz év alatt. Az antológia megjelenése után három évre napvilágot látott az önálló verskötetem *Vioana cu cincii strune (Öthúrú hegedű)*, amely a saját verseimen kívül harminckét magyar vers fordítását is tartalmazza. A hegedűnek az ötödik húrja. Könyvem keresztmetszetet ad a magyar irodalomból – Csokonaitól kezdve Csoóri Sándorig –, olyan versekkel, amelyek még nem jelentek meg román nyelven.

A Tankönyvkiadónál megjelent könyvről azt írta többek között Domokos Sámuel a Magyar Nemzetben:

„...Kötete értékes fejezete magyar műfordításai legjelentősebb költőinktől: Csokonaitól, Vörösmartytól, Petőfitől, Vajdától, Adytól, Babitstól, Juhász Gyulától, Kosztolányitól, József Attilától, Radnótitól, Illyéstől, Sinkától és Kassáktól. De figyelme kiterjed néhány jelentős kortárs költőnkre is. Juhász Ferencre, Weöres Sándorra. Ezekből a tolmácsolásokból költészetünk egész kis antológiája állítható össze, s jól hozzájárulnak költészetünk jobb megismeréséhez. A magyarul jól tudó Ivános tartalmilag és formában híven közvetíti a magyar verseket, s nehézségei inkább mai költőink kötetlen versformáinál adódnak. Meggyőződésünk, Ivános e kötete nemcsak a hazai román kultúra eseménye, de gyarapodást jelent az egyetemes román irodalomnak is.”

Örültem a méltatásnak, és annak is, hogy Illyés Gyula írt egy meleg hangú levelet. Tőle három verset fordítottam: *Megy az eke, Buda 1945. május* és a *Szekszárd felé* címűeket, ezek egy évkönyvben jelentek meg. Illyés Gyulával kapcsolatban is volt egy kis vitám Bucurestiben, amikor mint a román írók vendége a szövetség székházában jártam. Zaharia Stancu volt az írószövetség elnöke, akit igazi szocialista embernek ismerem. Szép emlékem maradt a vele való barátkozás, valamint Eugen Jebeleanuval, Szász Jánossal és Veronica Porumhacuuval, aki verset is írt a hortobágyi magyar parasztokról. Nos, akkor is találkoztam disszonáns hangokkal, a „kontinuitás” kérdésével. Egyik, irodalommal foglalkozó román azt állította, hogy Illyés gyűlölte a román népet. Cikket írt valamelyik francia lapban, hogy Romániában csorbítják a magyar nemzetiség jogait, mert megszüntettek sok magyar nyelvű iskolát. Az asztaltársaságot érdekelte a téma. Kíváncsian figyelték, mit válaszolok. Szokásomhoz híven becsületesen elmondtam a véleményemet, habár éreztem, olyan helyzetben vagyok, mint a Krisztus, amikor

megkérdezték a zsidók, hogy fizessenek-e adót a római császárnak, vagy sem. Ha azt mondja, hogy igen, ellene uszították volna a polgárokat, ha azt mondja, hogy nem, jelentik a római hatóságnak. Krisztus azonban – akiről a nagy francia tudós, Ernest Renan azt írta, hogy rendkívüli ember volt – így felelt: „Kinek a képe van a pénzen, a császáré? Akkor adják meg a császárnak, ami a császáré.”

Mint magyarországi román író, a „mezsgyéről” szemléltem a két nép közötti vitákat. Azt mondtam Illyés költői és emberi magatartásáról:

– Vajon lehet-e románellenes az a költő, aki mesterien fordította a *Mioritát* (*Bárányka*) és a román költészet más gyöngyszemeit? Ha írt is a *Le Monde*-ba vagy más francia újságba, abban Illyés a népe jogát védte. Mint annak idején Octavian Goga, amikor írásaival ugyanezt tette az úri Magyarországon.

Akkoriban sokat jártam az országban, és külföldön is. Egy csehszlovákiai utazásom alkalmával egy szlovák vámtisztel volt vitám, amiért azt mondtam, hogy ennyi forintom és ennyi meg ennyi „cseh” koronám van. Dühös lett.

– Melyik az a „cseh” korona, mutassa meg nekem!...

Nem kapcsoltam rögtön, erre rámutatott a pénzre, hogy azon nemcsak a „cseh”, hanem a „szlovenszko” is rajta van.

– Mi így szoktuk meg – mondtam, mire még haragosabban kezdett lekéztetni. Már-már azon voltam, hogy visszafordulok. Ha nincs éppen ott egy feljebbvalója, aki csitította, lemondtam volna az utazást. Az ilyen „szomszédi” érzékenységre írhatta Ady a Duna vallomásában, hogy amióta erre folyik, „Boldog népet itt sose látott”. Sok bánatot és kölcsönös gyűlöletet okozott az „igazságos” trianoni béke az itt élő népek között. Másképpen alakult volna a népek együttélése Közép-Európában, ha a „wilsoni elképzelés” érvényesül... A szlovák vámtiszt esete után nem csodálkoztam, amikor Bácsalmáson, az ibrányi „honfoglalók” között járva – akikről riportot írtam a nyíregyházi Kelet-Magyarországba – megtudtam, hogy a község lakosságának többsége olyan felvidéki magyar, akiket kitelepítettek Szlovákiából.

Mélyek itt az ellentétek gyökerei. A súrlódások talaját Clemanceau elnök úr és tábornoka, Berthelot készítette elő azzal, hogy nem engedték: népszavazással rendezzék az államhatárokat az Osztrák–Magyar Monarchia megszűntetése után... Lehet, hogy már előre számítottak a földönfutóvá vált magyarok jelentkezésére az idegenlégióba, és nem volt ismeretlen számukra Garibaldi vélekedése a magyar önkénteseiről, mely szerint bátran harcoltak Olaszország szabadságáért (akárcsak Oroszországban mint vöröskatonák). Nem sok nép fia harcoltak ilyen nemes célokért idegen zászlók alatt. Csakhogy ezek a bravúros kiállások ama megállapításra emlékeztettek, mely szerint: „Bajban van a meszsi város.” Sok magyar áldozta életét idegen érdekért...

Írásaimról nem mondhatom, hogy nagy visszhangjuk volt, hiszen egy kis létszámú nemzetiség hagyomány nélküli irodalma kiesik a reflektorfényből. Olyan helyzetben voltunk, mint azok a zenészek az államosítás után, akik dicsekedtek: „Miénk a kávéház, magunknak muzsikálunk.” Verseskönyvem után – mivel „én mindennek jöttem” – egy novelláskötetem is megjelent, *A látóhatáron túl* (*Dincolo de orizont*) című, amelyben klasszikus és kortárs magyar prózaíróktól is fordítottam (Mikszáth, Gárdonyi, Móricz Zsigmond. Móra Ferenc, Szabó Pál, Örkény István és Sánta Ferenc). Akkorra már nyugdíjas pedagógus lettem, volt időm bejárni az országot, mindemellett írni és fordítani.